

„Mert hiányoznak nekünk a mesék nagyon”

Burány Nándor-Dudás Károly-Németh István-Tari István: *Szórványban*.

Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2004

Az elmúlt másfél évtizedben a Kárpát-medencei és nyugati magyarsággal foglalkozó társadalomtudósok előszeretettel fordultak a szórványközösségek „problematikájá” felé. A témával találkozva azonban tudományos közmegegyezést nem tudtak kialakítani. Vajon számszerű, rideg statisztikai adatok tesznek egy közösséget szórvánnyá, vagy inkább a kulturális állapot, az identitás, a nyelvhasználat, az életmód?

A tengerentúli magyar közösségekre végül a diaszpóra, a Kárpát-medencében élő kis lélekszámú közösségek esetében pedig a szórvány megnevezés vált elterjedtté. Az említett tartalmi bizonytalanságok azonban megmaradtak. Mindezek gyökerét abban kereshetjük, hogy a tudományos megközelítések többsége közömbös maradt azokkal a szubjektív leírásokkal, gondolatokkal szemben, amelyeket az adott szórványközösségnek definiált csoportok tagjai vagy a hozzájuk közel álló, sorsukban közvetlenebbül osztozó „tömbmagyarság” tagjai fogalmaztak meg. A másik hiányosság is szorosan ehhez kapcsolódik, a helyismeret s az ennek köszönhető hiteles diagnózis hiánya azokról a közösségekről és emberekről, akiről szönlünk, akiket általános fogalmak mentén elnevezhetünk, és élethelyzetüket tipizálhatjuk, de akiket így sohasem ismerhetünk meg. A szórványlét ugyanis nem csupán szociológiai tény, hanem megélt érzelmekkel, sorsfordulókkal átítatott létállapot, összetett hús-vér valóság.

A *Szórványban* című könyv azért egyedi és jelentős mű tehát a szórványról szóló diskurzus számára, mert az említett hiányosságok mindegyikére rámutat úgy, hogy be is tölti ezeket a hézagokat. A kötet négy szerzőjének, Burány Nándornak, Dudás Károlynak, Németh Istvánnak és Tari Istvánnak húsz-harminc évvel ezelőtti riportjaiból nyújt ízelítőt, melyeknek témája a Szerémségben, a Dél-Bánságban, a Dél-Bácskában, a Baranyában, a Szlavóniában és a Szlovéniában élő szórványközösségek helyzetének bemutatása. Az előszóából ugyanakkor azt is megtudhatjuk, hogy az

egykori újságírói „segélykiáltások” „visszhangtalanok” maradtak, amelyeknek épp ezért mindaddig hangzaniuk kell, amíg meg nem születik a máig oly nagyon hiányzó „egységes, modern (európai) nemzetstratégia”.

Egy nemzetstratégia pedig csak úgy lehet valóban hatékony, ha nemzete sokszínű kultúrájának minden részletére odafigyel. Mint említettük, a könyv egyik legnagyobb erénye, hogy ezekre a részletekre hívja fel a figyelmet úgy, hogy az olvasó is személyes megélője lehet a feltárt minden napok életének.

Barátai, ismerősei lehetünk tájaknak: „Emberkerülte, furcsa néma tájék” – tudhatjuk meg Dudás Károly írásából a Vörösmart–Kiskőszeg kocs út menti gádorlakások világról. Ugyanígy ismerősei lehetünk a Tari István által bejárt dél-bánsági homokpusztának, és a mindegyik szerző által végigjárt szülőföldnek, amelyet a riportalanyok az írásokban mindig különös jelentőséggel említenek meg.

A tájaknál azonban még fontosabbak az emberek, akiknek ugyancsak ismerőseivé válhatunk, beleláthatunk személyes és családi életükbe, s ezzel együtt mindettől elválaszthatatlanul magyarságuk sorsába. A szórványban élő magyarság állapota legközvetlenebbül e személyes életrajzokon át szólít meg bennünket.

A kötetben többek között így ismerkedhetünk meg Németh István riportjából a nagyszeredi emberrel, aki már ötödször olvassa végig a *Képes Bibliát*; a dalolni, muzsikálni szerető Oláh Pali bácsival, akinek kedvenc nótája igen beszédesen a *Hadd menjek én feledőbe...* kezdetű dal, vagy a sajátos módon egyes szám első személyben megszólaltatott Losonc Illéssel.

Az életrajzokban azonban csakúgy, mint a többi közvetlenül bemutatott léthelyzetekben, újra és újra felmerülnek a gondok, a nehézségek, amelyek a bejárt terület magyarjainak osztályrészéül jutott.

Burány Nándor már 1967-ben felhívta a figyelmet, hogy Doroszlóról egyre több fiatal költözik a városba, ami az egykézéssel karöltve a falu elöregedésével jár. Ugyanő hívja fel a figyelmet elsőként a kötetbe szerkesztett írásokban az anyanyelv elvesztésének drámai folyamatára. A probléma persze magában foglalja az iskolai rendszer hibáit is, azonban még mélyebb és fájdalmasabb okról, a magyarság „leértékelődéséről” is hallhatunk: „Mikor az iskolában is a gyerek azt mondja, ő nem magyar, nem akar még magyarórákra se járni.”

A környezet is alaposan „rásegít” erre a folyamatra, megdöbbentő, de nem ismeretlen példát láthatunk erre szintén Burány Nándor tollából: „Az idén már a »proslava« is csak szerbül. Az egyik szomszéd, horvát nemzeti-ségű, azt mondta: Lepo je bilo, ali ni reči na mađarskom.”

Németh István is a probléma több oldalát mutatja be: az anyanyelvi iskola messze van, így nincs rá igény és lehetőség, hogy a gyerekek magya-

mul tanuljanak. Szerémségi útjain a gyerekek már nem is értik a betlehemi jászol történetét, illetve a kapun belül, ha még egyesek magyarul is beszélnek, a kapun kívül már „átkapcsolnak” a szerb nyelvre. Ismét az anyanyelv megbecsülésének, presztízsének leértékelődésével találkozhatunk.

Az írásokból a perifériakusság, a szegénység, a mellőzöttség problémái lesnek a háttérben, miközben mind pontosabban körvonalazódnak a szórványlét visszatérő motívumai. S ahogyan a probléma rajzolja az embert, az olvasóban az együttérzés a kötet egyik szerzőjével, Dudás Károssal a *Búcsú Matyortól* című orosz film kiáltását visszhangozza, valahogy így: „Üvölsük velük teli torokkal, hogy Matyora! Matyora! Matyora! Kórógy! Szentlászló! Kopács! Herkóca! Maradék!, elárasztott, elrabolt hazánk, szülőföldünk, üvölsünk, hogy beleremegjen ez a süket világ?!”

Nehéz ezek után higgadtan átgondolni a jövő szórványmagyarságára vonatkozó nemzetstratégiát. A kötet írásai azonban arra mindenképp rávilágítanak, hogy nagyon nagy szükség van rá, sőt segíthetik megalapozásának fáradságos munkáját is.

Németh István már 1966-ban keletkezett írásában rámutat ugyanis arra a visszásságra, hogy a barlanglakásokban élő emberek csoportjára mint kiállítási tárgyakra tekintenek: „Nyaranta diákcsoporthoz szállnak ide ki tanulmányozni őket, mint afféle régészeti kuriózumot.”

A lényeg tehát a figyelemfelkeltés, majd a szórványközösségek alapos megismerése, ahogy azt Németh István megfogalmazza: „Ha Csókán, Kupuszinán vagy Magyarcsernyén járunk, nem szükséges a nyájas olvasónak külön megmagyarázni, hol találhatók ezek a falvak, megszokta a nevüket, ezekkel sokszor találkozott, s tudja, körülbelül tudja, hogy itt vannak valahol szűkebb pátriánkban, Bácskában vagy Bánátban. Platičevo neve már aligha cseng ilyen ismerősen, pedig ez is a tartományunkban van, Szerémségben, a rumai községhez tartozik, de közelebb fekszik Šabachoz, mint Rumához.”

A megismerés azonban nem állhat meg a felszínes ismeretség szintjén, legalább olyan mélynek kell lennie, mint Dudás Károly kapcsolata Csóti Imrével, egyik dél-bánsági riportalanyával, akinek nevét huszonöt évvel korábban a faházikó tábláján olvashatjuk a betűvetés mesterségét tanuló kisdíák keze nyomaként először mint Csóti, majd pedig mint Csóti, hogy azután huszonöt évvel később személyében írónk riportalanyára ismerhessünk.

Nemzedékeken átívelő, sorsukban osztozó, hiteles tudásra van szükségünk ahhoz, hogy ne csupán róluk, hanem ítéletek nélkül velük együtt gondolkozzunk el életükről, körülményeikről és magyarságukról. A riportokból többször – teljesen érthetően – előtör az indulat, hiszen a szórvány-sors a tömbben élők sorsa is, fontos ezért mindezeket kiegészíteni tárgyilagossabb, módszeresebb kutatásokkal is. A vizsgálgatások azonban soha-

sem szakadhatnak el teljesen attól az élményvilágtól, elmesélt életsorsoktól, amelyeket évtizedek óta ezek a riportok magukban hordoznak, mert alapvető szükségünk van ezekre a történetekre, ahogy azt Tari István a kötetben megfogalmazta:

„Mert a mesék biztos utat, fogódzót jelentenek az összevisszaságban. [...]

Mert hiányoznak nekünk a mesék nagyon. A képzeletünket megmozgató, a vágyainkat magukba foglaló mesék.

A jövőnkre utaló, tehát a jelenünket is meghatározó mesék.

Nélkülük nem mesélhetjük el azt a temérdek szépséget, mely öregapót is átsegítette a megpróbáltatásokon.

Azt a temérdek szépséget, mely áttöri a hangfalat. Mely végül is egy madárra mutat. Igen, a pelikánra.

Saját vérével táplálja ő a kicsinyeit.”

Első lépés a megértés felé a bizalom megszületése közöttünk, ahogy azt Virág József Káptalanfalván Tarinak a legtisztábban megfogalmazta: „Mi nagyon szépen köszönjük, ha tényleg abban a járatban vannak, hogy ezt a kis falut megnézzék.”

A lényeg pedig nem más, mint a nemzet bizalomban összekapcsolódó, egymásra találó nagy családja. Ennek elengedhetetlen láncszeme a „terepet”, az embereket ismerő riporterek munkája, csak legyen, aki figyel rájuk, és folytatja hagyományukat.